УДК 316.35

О. І. БЕЛЯЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 47–50

Стрімкий розвиток інформаційних правовідносин, поєднаний з імплементацією людиноцентристської концепції, уможливив нові оцінки ролі інформаційного суспільства в подальшій розбудові громадянського суспільства в Україні.

Сучасний розвиток України як демократичної незалежної держави відбувається в умовах становлення та інтенсивного формування інформаційного суспільства, трансформації інформаційної культури. Однією з основних цілей України на шляху до Європейської інтеграції є створення та активна розбудова інформаційного суспільства, орієнтованого для забезпечення інтересів громадян, в якому кожна особа має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати вільний доступ до них, що своєю чергою дасть можливість зрозуміти власний рівень потенціалу, соціального розвитку та покращання якості життя. Процес інтеграції вимагає ґрунтовного розроблення національного законодавства України з метою максимальної адаптації до законодавства Європейського Союзу. Обраний Україною вектор зовнішньої політики є рушійною силою масштабних і комплексних реформ, в основі яких лежать демократичні цінності та соціальна справедливість.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС. Необхідно зауважити, що саме поняття “acquis communautaire (acquis)”, зазначене у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, розглядається як правова система ЄС, яка включає акти законодавства, ухвалені в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Джерелами acquis communautaire є: первинне законодавство, яке включає Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року, Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 року з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 року, Амстердамським договором 1997 року та Ніццьким договором 2001 року, а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 року; Договір про злиття 1965 року; акти про приєднання нових держав-членів); вторинне законодавство, яке складається з: директиви, регламенту, рішення, рекомендації або висновку, джерела права у формі міжнародної угоди, загального принципу права Європейського співтовариства, рішення Європейського суду; спільної стратегії у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено ст. 13 Договору про Європейський Союз; спільних дій в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільної позиції у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкового рішення щодо гармоніза-

© О. І. Беляй, 2016

ції законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; загального положення або принципу у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки тощо.

Інтеграційні прагнення повинні стосуватися всіх сфер суспільного життя — від культурно-освітянської до правоохоронної та правотворчої діяльності. Зазначене зумовлює необхідність моніторингу інформаційного законодавства й приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій. Реформування інформаційного права в Україні здійснюється в умовах динамічного й інтенсивного процесу інформатизації суспільних відносин, активізації інформаційної функції держави, розвитку правових інститутів інформаційного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційних правовідносин, поєднаний з імплементацією людиноцентристської концепції, уможливив нові оцінки ролі інформаційного суспільства в подальшій розбудові громадянського суспільства в Україні. Реформаційні процеси відбуваються також в інформаційному законодавстві. Зазначене стосується, зокрема, змін та доповнень до законів України "Про інформацію", "Про доступ до публічної інформації", "Про засади державної мовної політики", певного просування у дискусії щодо необхідності систематизації "інформаційного" законодавства.

Окремі аспекти проблематики інформаційного суспільства так чи інакше досліджено в наукових працях таких вітчизняних учених: І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, К. А. Гуцал, М. В. Гуцалюк, М. І. Дімчогло, В. А. Залізняк, Р. А. Калюжний, І. А. Кисарець, О. В. Копан, Б. А. Кормич, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, П. Є. Матвієнко, Г. П. Несвіт, Н. Б. Новицька, О. В. Олійник, К. Г. Татарнікова, К. П. Череповський, Я. Швець, Т. А. Шевцова та ін.

Проте, як свідчить практика, дослідження правових засад, які найбільшою мірою сприятимуть розвитку інформаційного суспільства в Україні, ще далеке від формулювання вичерпних висновків. У численних наукових пошуках вивчались окремі важливі інститути інформаційного суспільства та специфіка головних його складових. В якості цілісного системного об'єкта юридичного наукового аналізу інформаційне суспільство в Україні досліджено далеко не повною мірою, що залишає без необхідних підвалин підвищення ефективності правового регулювання відповідних суспільних відносин. Таким чином, актуальним напрямом є дослідження правових засад сприяння розвитку в Україні інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство розвивається надзвичайно швидкими темпами. Якщо недавно дослідники вивчали різноманітні теорії походження інформаційного суспільства, точилися дискусії щодо доцільності введення до наукового обігу цього поняття, називаючи його і постіндустріальним, і кібернетичним, і мережевим, й інформаціональним, то нині вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що інформаційне суспільство як таке вже відбулося, незалежно від факту визнання його окремими науковцями чи політиками. Наразі постає інше дослідницьке завдання: визначення правових засад його розвитку саме як системи, упорядкування інформаційної функції держави і приведення інформаційних відносин до єдиного механізму правового регулювання в рамках реалізації державної інформаційної політики. Одним із дієвих механізмів на цьому шляху вбачається систематизація інформаційного законодавства.

Необхідно зазначити, що в основоположних документах державних органів інформаційне суспільство визначають як "орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя" [1].

Поняття "інформаційне суспільство" відображає сутність нової фази в історичному

розвитку цивілізації. Широкі соціальні шари з необхідністю залучаються до невідомого раніше розмаїття інформаційно-орієнтованих кластерів суспільного розподілу праці [2, *362–380*].

Комісія Європейського Союзу дала визначення поняття інформаційного суспільства в 1993 р.: "інформаційне суспільство — це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку" [3].

З плином більш ніж двох десятиліть таке визначення поняття зазнає трансформацій, як-от: "суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій; суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею; глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з другого — відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації" [4].

Зауважимо, що поточного часу динаміка наповнення змістом системної концепції інформаційного суспільства набуває нових рівнів, що вимагає вже досліджувати не статичну концепцію інформаційного суспільства, а агрегувати у динамічну наукову систему знання про інформаційне суспільство з багатовекторним потенціалом розвитку. Однією з таких спроб можна визнати, зокрема, інформаціологію [5]. Щодо сутності інформаційного суспільства І. С. Мелюхін коментує таким чином: "Інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, в якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов'язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп'ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку..." [6].

На особливу увагу заслуговує ідея І. В. Арістової: "інформаційне суспільство — це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку" [7]. Підкреслимо, що авторка розглядає інформаційне суспільство як громадське суспільство. З теорії права відомо, що громадянське суспільство — це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Тобто ключовими компонентами громадянського суспільства є те, що такі відносини ґрунтуються на засадах демократії і права. Цим додатково підтверджується ґрунтовність напряму дослідження правового контексту проблеми розвитку інформаційного суспільства. Співвіднесення інформаційного (надалі І. В. Арістова надає перевагу терміну "суспільство знань") та громадянського суспільства знаходить своє відображення і в подальших публікаціях цієї дослідниці. Тож вважати інформаційне суспільство громадянським за таких умов історичного розвитку і значної неврегульованості інформаційних відносин, переважання інформаційних загроз над державними механізмами захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина є передчасним. Швидше, слід говорити про те, що побудова громадянського суспільства є головним, але не єдиним завданням інформаційного суспільства.

У своїх працях К. А. Гуцал зазначає, що інформаційне суспільство — це "суспільство, в якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь — інформаційну індустрію, пов'язану з виробником інформаційних технологій, методів та техно-

логій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій, особливо телекомунікацій у період глобалізації" [8].

Отже, з правової точки зору особливістю інформаційного суспільства є залучення великої частини громадського суспільства до інформаційних ресурсів та інтенсифікація обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин. Формування правових засад життєдіяльності інформаційного суспільства передбачає тривалу цілеспрямовану діяльність відповідних інституцій та суб'єктів як щодо організаційних заходів, визначення методології досліджень, так і з наповнення актуалізованим змістом правового простору.

Література

1. *Розпорядження* Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні" від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. [Електронний ресурс] // ВВВР України. Офіц. веб-портал. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80

2. *Лайон Д.* Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна соц. філософія. — К., 1996.

3. *White* Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.

4. *Building* the European Information society for us all: Final policy report of the high — level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate — General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. — Brussels, manuscript completed in April 1997.

5. *Доктрина* информациологического развития человечества в XXI веке (Одобрена и принята на Всемирном Информациологическом Форуме (ВИФ-2000), Москва 24 ноября 2000 г. под эгидой ООН и Всемирного Информациологического Парламента // Междунар. право. — М., 2001. — С. 400 – 424.

6. *Мелюхин И. С.* Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелюхин // Законодательство и практика средств массовой информации. — 1997. — № 10. — С. 1–4.

7. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 "Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право" / І. В. Арістова. — Х., 2002. — 477 с.

8. *Гуцал К. А.* Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // Держава та регіони. — 2010. — № 4. — С. 89–91.

Особливістю інформаційного суспільства є залучення великої частини громадського суспільства до інформаційних ресурсів та інтенсифікація обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин. Формування правових засад життєдіяльності інформаційного суспільства передбачає тривалу цілеспрямовану діяльність відповідних інституцій і суб'єктів як щодо організаційних заходів, визначення методології досліджень, так і з наповнення актуалізованим змістом правового простору.

The peculiarity of the information society is to attract a large part of civil society to information resources and the intensification of information exchange between the different actors of information relations. Formation of legal principles of the information society provides life long purposeful activity relevant institutions and actors, both in terms of institutional arrangements, definition of research methodology and updated content to fill the legal space.

Особенностью информационного общества является вовлечение большой части гражданского общества к информационным ресурсам и интенсификация обмена информацией между различными субъектами информационных правоотношений. Формирование правовых основ жизнедеятельности информационного общества предполагает длительную целенаправленную деятельность соответствующих институтов и субъектов как в отношении организационных мероприятий, определения методологии исследований, так и по наполнению актуализированным содержанием правового пространства.

Надійшла 21 квітня 2016 р.